

НОВІ ДЕРЖАВИ ЯК БАЗИ РОСІЙСЬКОЇ МОНАРХІЧНОЇ КОНТРРЕВОЛЮЦІЇ У 1918 РОЦІ

Створені в результаті розпаду Російської Імперії нові держави, а саме, Королівство Фінляндія, Українська Держава і Всевелике Військо Донське, у керівництва яких стали монархісти, колишні генерали російської армії (барон Карл-Густав-Еміль фон Маннергейм, Павло Скоропадський, Петро Краснов) стали базою російської монархічної контрреволюції. Але революція і поразка Німеччини в Першій світовій війні змінили зовнішні політичні умови навколо новостворених держав, що призвело російську монархічну контрреволюцію до втрати своєї бази й, фактично, до краху.

Ключові слова: російська монархічна контрреволюція, реставраційні режими на території колишньої Російської Імперії, Королівство Фінляндія, Українська Держава, Всевелике Військо Донське, контрреволюція, реставрація.

В білоемігрантських воєнно-історичних дослідженнях Громадянської війни і контрреволюції, зокрема в працях генералів М.М. Головіна [8], О.В. Геруа [7, с. 192], полковників О.О. Зайцова [14, с. 181] і Е.Г. фон Валя [2; 3] було визначено, що Фінляндія, Дон і Україна були головними базами і найбільш зручними плацдармами контрреволюції. Саме по відношенню до вказаних держав, політичне керівництво яких прагнуло до всеросійської реставрації, сучасні російські дослідники В.Д. Зими́на і Ю.Д. Гражданов запровадили поняття "монархічна контрреволюція" [10; 15].

Особливостями монархічної контрреволюції були: визнання умов Брест-Литовського миру, відмова від ідеї Установчих Зборів, прийняття військової та дипломатичної допомоги від Німеччини, яка на той час грала суттєву роль в російських справах.

На цьому тлі прихильність Добровольчої армії до так званого "союзницького обов'язку" та гасла "Єдиної і неподільної Росії" виглядали далекими від політичних реалій та перешкоджали створенню єдиного антибільшовицького фронту, що потім стало однією з причин поразки російської контрреволюції в цілому. З точки зору полковника Е. фон Валя, політичні реалії Громадянської війни вимагали зробити вибір не між більшовиками і "Єдиною Росією", а між більшовиками і "Єдиною" з одного боку, і звільненням від більшовиків з одночасним розпадом державної єдності

Росії – з іншого боку [3, с. 9-12, 28, 56, 65]. Гасло "Єдина і неподільна" не викликало співчуття у значної кількості офіцерів в Україні і на Дону [23, с. 72, 76]. Наприклад, навіть отаман П. Краснов вимушений був видати 25 липня (7 серпня) 1918 року наказ № 575, згідно якому "Донська армія має завданням виключно вигнання з меж області прийдшлих червоногвардійських банд" [4, с. 335-336].

Контрреволюція, яка формувалась в нових державах, так званих рандштатах (Королівстві Фінляндії, Українській Державі, Всевеликому Війську Донському), спочатку передбачала боротьбу з більшовизмом на своїй території і лише потім ставила стратегічну мету – реставрацію монархії в Росії. Саме тому "реставрація Росії" повинна була відбуватися при подальшому збереженні державності рандштатів. Наприклад, на відміну від керівника Добровольчої армії генерала А.І. Денікіна регент Королівства Фінляндії барон генерал-лейтенант К.-Г.-Е. фон Маннергейм, гетьман Української Держави, генерал-лейтенант П.П. Скоропадський і отаман Всевеликого Війська Донського, генерал-майор П.М. Краснов усвідомлювали, що повернення до "єдиної і неподільної Росії" неможливо, і необхідно через складання місцевих інтересів йти до створення єдиного антибільшовицького фронту.

На думку барона К.-Г. Маннергейма, Фінляндія мала взяти участь у "відтворення Росії", і така "послуга" мала "стати основою для майбутніх дружніх відносин" [21, с. 177-178; 22, с. 108-109, 120]. Незалежність від Росії була підкріплена проголошенням Фінляндії королівством та обранням королем Фрідріха-Карла Гессен-Кассельського. Гетьман Павло Скоропадський вважав, що Україна повинна стати основою реставрації монархічної Росії, при цьому можливі були два варіанти: або Україна збереже незалежність, або займе гідне місце серед інших рівноправних частин федерації на правах широкої автономії [31, с. 259; 33, с. 11, 13, 15, 17, 27-28, 105-106]. Приблизну позицію займав і отаман П.М. Краснов. Для Всевеликого Війська Донського припустимі були варіанти розвитку державності після реставрації в Росії аналогічні Україні: повна незалежність, або широка автономія під гаслом: "Хай живе Цар в Кремінній Москві, а ми, козаки, на Тихому Дону!" [17, с. 193].

Треба зазначити, що у сучасників образи військових лідерів нових держав асоціювалися з Білим рухом у всеросійському масштабі. І це не випадково: вони до революції не виявляли національних настроїв, а тільки завзяття по службі і повну лояльність імператору, залишалися переконаними монархістами і після падіння монархії [22, с. 91-93, 108-109, 123-124]. Крім того, К.-Г. Маннергейм, П.П. Скоропадський та П.М. Крас-

нов були близькими товаришами з часів армійської служби до революції, та виявили себе хоробрими і талановитими полководцями на фронтах Першої світової війни [22, с. 123-124].

Головною метою К.-Г. Маннергейма було взяття Петрограду і відновлення монархії [22, с. 108-109, 117-120, 123]. У європейській пресі 1918 року формувався образ барона Маннергейма як "лідера російських білих" і "глави російського білого уряду" [21, с. 141; 22, с. 123]. Саме тому, основу фінського офіцерського корпусу становили російські офіцери (за даними С.В. Волкова, їхня чисельність складала 2-2,5 тис. [5, с. 301], в той час як кількість шведських офіцерів-добровольців у фінському війську налічувала всього 84 [21, с. 98]. Фінська діюча армія становила приблизно 40-50 тис. вояків, яким протистояли сили червоних приблизно аналогічною чисельністю [13, с. 22, 28].

Проте, незважаючи на те, що війська барона Маннергейма були в 25 верстах від Петрограду, В.І. Ленін серед всіх контрреволюційних лідерів вважав саме П.П. Скоропадського головною загрозою існуванню радянській владі в Росії: те, що сталося в Україні "легко станеться і в Росії" [18, с. 337], контрреволюція "ощасливить нас якимось Скоропадським" [18, с. 427], "з голодом не жартують, і народні маси, якщо у голоді їм не допомогти, з голоду здатні метнутися навіть до Скоропадського" [18, с. 508].

Сама Українська Держава більшовиками представлялася як база всеросійської реставрації, монархічний "Кобленц". Член більшовицької мирної делегації Д. Мануїльський під час перебування в Києві відзначив: "Для чорносотенної реакції самостійна Україна була... Вандеєю, куди, як у Кобленц, стікалася уся російська знать..., де відбувалася мобілізація сил для наступу на Москву..." [20, с. 101-102].

З приходом до влади П.П. Скоропадського великоросійські монархісти покладали на нього великі надії в справі реставрації в Росії [24, арк. 83, 90; 25, арк. 32; 26, арк. 61]. Вже в травні 1918 року, відразу після гетьманського перевороту в Київ почали прибувати члени імператорської родини. Імператриця-мати Марія Федорівна була урочисто зустрінута гетьманом Павлом Скоропадським та розміщена в колишньому імператорському палаці. Всім установам було наказано іменувати її титулом "Ваша Величність" [24, арк. 80]. В серпні 1918 року в Києві відбувся всеросійський монархічний з'їзд, який постановив створити осередки монархічних організацій по всіх містах України [26, арк. 122]. 1 липня 1918 року посол Австро-Угорщини граф Форгач телеграфував до Відня, що до Києва стікаються видатні представники російської аристократії і монархічних кіл, які прагнуть за допомогою Німеччини відновити монархію в Росії [24, арк. 94].

Але, якщо в Фінляндії і на Дону контрреволюція перемогла самотійно, то в Україну вона була "принесена на німецьких багнетах" (для порівняння: Німеччина відправила на допомогу фінським білим силам вельми незначний контингент: 9-10 тис. вояків [2, с. 55; 21, с. 121-122], натомість в Україну були спрямовані значні німецькі і австро-угорські сили: близько 300 тис. вояків [14, с. 95, 129; 35, с. 70]).

Проте, Українська Держава, на відміну від Фінляндії, отримала величезний військовий кадровий потенціал колишньої російської служби: понад 100 генералів та 300 офіцерів Генерального Штабу, що становило 1/3 від всеросійської кількості, а також понад 100 тис. офіцерів [6, с. 117-118; 9, арк. 11]. Незважаючи на це, гетьманська влада так й не змогла створити ефективні збройні сили, саме через брак патріотизму серед офіцерського корпусу [27, арк. 64зв., 68зв.]. На відміну від Фінляндії і Дону, військове середовище в Україні було політично розколоне між "незалежниками" і "федералістами" [23, с. 72, 76]. В цілому гетьманська армія, незважаючи на те, що гетьманський офіцерський корпус формувалася за рахунок офіцерів довоєнного часу і представників шляхти, виявляла собою ненадійний елемент, схильний до бунту і непослуху, а особливо до політиканства" [9, арк. 9; 34, с. 218-220; 35, с. 85].

У листопаді 1918 року новий уряд Української Держави на чолі з монархістом С. Гербелем відверто оголосив курс на відновлення монархії в Росії – так в додаток до різноманітних добровольчих формувань він відкрив кредит на формування "Північної армії" [24, арк. 173]. Але за всі офіцерські добровольчі дружини в Україні відбувалася запекла ідеологічна боротьба між монархістами та агентами Добровольчої армії А.І. Денікіна. Внаслідок цього офіцерські дружини в більшості своєї не визнавали ані влади Гетьмана, ані взагалі Української Держави [5, с. 70-73; 12, с. 60-61; 34, с. 327-330; 36, с. 195].

Офіцерські добровольчі дружини у великих містах не перевищували 4 тис., а в Києві – 6-8 тис., оскільки їхня значна частина була деморалізована і політично дезорієнтована [5, с. 71-72; 36, с. 188]. Спостерігався також "постійний відтік сил на Дон і Кубань" [9, арк. 16]. В Україні по різних містах діяли 25 вербувальних бюро, що дозволило Дону отримати приблизно 16 тис. добровольців, більшість з яких сповідували монархічні переконання [1, с. 46; 4, с. 357]. Частина з них стали кадрами для так званої Особливої Південної армії і відновлених Чугуївського уланського та Ізюмського гусарського полків [4, с. 358-360, 363]. Треба зазначити, що до новостворених монархічних формувань (так званих Астраханської, Південної і Північної "армій") настрої серед керівництва і офіцер-

ства Добровольчої армії А.І. Денікіна були вкрай ворожі, як до зрадників і німецьких прихильників [28, арк. 4-4зв., 8-9, 17-18зв.]. Згідно з даними, добутими органами розвідки Добровольчої армії А.І. Денікіна, монархічні "армії" ("Південна" і "Астраханська") формувалися київським монархічним блоком за німецькі кошти [28, арк. 5; 30, арк. 20-20зв.]. Князь П. Бермондт-Авалов в своїх спогадах намагався пояснити цей факт тим, що інтереси Німеччини і інтереси російських монархістів співпадали, але, нажаль, Добровольча армія Денікіна не хотіла уявити, що російські інтереси і інтереси Союзників нетотожні [1, с. 47, 49].

Саме для наступу на Москву, отаман П.М. Краснов змушений був залучати на Дон так звані російські добровольчі формування з України. Так, наприклад, у Києві союзом "Наша Батьківщина" на чолі з герцогом Г. Лейхтенбергським і М. Акацатовим формувалася так звана "Південна армія", що мала яскраво виражену монархічну і пронимецьку орієнтацію. "1-а дивізія" цієї армії була відправлена в Богучарський і Новохопюрський повіти Воронезької губернії, які П.М. Краснов прагнув приєднати до Війська Донського. У серпні 1918 р. почалося формування 2-ї дивізії вже в Міллерово. Усього в Україні в "Південну армію" було набрано 16 тис. добровольців, з яких 30% становили офіцери [1, с. 46-47; 5, с. 126; 29, арк. 23]. Однак реальний бойовий елемент "Південної армії" становив за різними даними протягом жовтня 1918 р. від 3,5 тис. до 9 тис. солдатів і офіцерів, проте в штабах і тилових установах значилося до 20 тис. У підсумку так звана "Південна армія" отримала найменування Воронезького корпусу Північно-Західного фронту у складі Донської армії П.М. Краснова [8, с. 85].

Ще однією добровольчою формацією з яскравим монархічним обличчям, створеною в Києві, була так звана "Астраханська армія", сформована німецьким командуванням під керівництвом отамана Астраханського війська полковника князя Д. Тундутова для звільнення Астрахані. Однак вона за своїм кількісним складом не перевищувала бригади: 3 тис. багнетів і 1 тис. шабель. До Астрахані, звичайно, вона не дійшла, а отримала найменування Астраханського корпусу Донської армії для оборони Манічських степів [19, с. 174, 181].

Всі перераховані вище добровольчі формування після припинення фінансування Німецьким командуванням, фінансувалися з державної скарбниці Української Держави [4, с. 128; 8, с. 89].

30 вересня 1918 року Донський отаман видав наказ про формування Особливої Південної армії з трьох корпусів: Воронезького, Астраханського і Саратовського на чолі з генералом від артилерії Н.І. Івановим. Загальна

чисельність її на 1 (14) листопада 1918 становила понад 20 тис. чол., з яких на фронті знаходилося тільки 3 тис. бійців [4, с. 128-129; 15, с. 70-73].

20-21 жовтня 1918 року за старим стилем відбулася історична зустріч гетьмана і отамана на станції Скороходово між Полтавою і Харковом, на якій було прийнято рішення об'єднати всі сили для відновлення монархії і розпочати похід проти більшовиків [17, с. 237-240; 32, с. 306]. Під час переговорів у Скороходово було також прийнято рішення про те, що гетьман продовжить фінансування частин Південної армії і рекрутування добровольців до її складу [16, с. 83]. Разом з тим, слід визнати, що чисельність Південної армії (швидше бригади) була наскільки незначна, що могла грати лише досить допоміжну роль в складі діючої Донської армії.

Одночасно з формуванням монархічних добровольчих частин в німецьких військових колах також існували плани відновлення монархії в Росії шляхом нанесення "коротких ударів" у напрямку на Петроград та Москву, щоб посадити на трон великого князя Павла Олександровича, за умовою підписання ним союзу з Німеччиною [8, с. 11-12; 11, с. VIII, 196, 198, 202-203; 14, с. 134-136]. Але цим планам не судилося збутися через зміну політичної обстановки, особливо після важких поразок німецької армії на Західному фронті.

11 листопада 1918 року, як зазначив О.О. Зайцов, виявилось траурним днем російської контрреволюції [14, с. 334]. Революція в Німеччині та її поразка в війні, евакуація німецьких військ з України і частини Дону, антигетьманське повстання на Україні мали значні наслідки для всієї монархічної контрреволюції колишньої Російській імперії.

Антанта рішуче заперечувала відновлення монархічного ладу на постімперському просторі Росії та проводила політику невизнання урядів нових держав, які співпрацювали з Німеччиною. Спроби гетьмана П.П. Скоропадського і отамана П.М. Краснова змінити політичний курс, заручитися підтримкою з боку Антанти виявилися марними: їхні держави не були визнані країнами Антанти. Відставка гетьмана П.П. Скоропадського і отамана П.М. Краснова одночасно означала як ліквідацію керованих ними держав, так й перемогу республіканської течії в російській контрреволюції в обличчі Добровольчої армії. Міжнародне визнання Фінляндії країнами Антанти відбулося під умовою зречення від престолу короля Фрідріха-Карла [21, с. 140, 142-143, 150-151, 154]. В подальшому це поступово призвело до зміни форми правління в Фінляндії на республіканську [22, с. 125, 127].

Таким чином, результати Першої світової війни безпосередньо відбилися на розвитку російської контрреволюції. Поразка Німеччини в Першій

світовій війні автоматично означала поразку російської монархічної контрреволюції.

Отже, в Фінляндії, в Україні і на Дону монархічна контрреволюція в особі державних лідерів, колишніх генералів російської служби не суперечила принципу збереження національної державності, на відміну від Добровольчої армії з її гаслом "Єдина і неподільна Росія!". Відмінності між арміями нових держав полягали в тому, що офіцерство в Україні, на відміну від Фінляндії і Дону, в більшості своїй не розділяло переконань глави держави і навіть вороже було налаштоване стосовно самій держави.

Bondarenko D.Y.

NEW STATES AS BASES OF RUSSIAN MONARCHIST COUNTER-REVOLUTION IN 1918

New independent states, created as a result of the downfall of the Russian Empire (Kingdom of Finland, Ukrainian State (Hetmanate) and Grand Don Cossack Host) and led by monarchists, former Russian generals (baron Karl-Gustav von Mannerheim, Pavel Skoropadsky, Peter Krasnov), became the bases of the Russian monarchist counter-revolution. However, foreign policy situation around new states was changed after revolution and defeat of Germany in World War I. So, Russian monarchist counter-revolution lost its bases, and, in fact, came to the collapse.

Key words: Russian monarchist counter-revolution, restoration regimes in the former Russian Empire, Kingdom of Finland, Ukrainian State, Grand Don Cossack Host, Civil War in Russia, Russian counter-revolution, restoration.

Бондаренко Д.Я.

НОВЫЕ ГОСУДАРСТВА КАК БАЗЫ РОССИЙСКОЙ МОНАРХИЧЕСКОЙ КонтрРЕВОЛЮЦИИ В 1918 ГОДУ

Создавшиеся в результате распада Российской Империи новые государства, а именно: Королевство Финляндия, Украинская Держава и Всевеликое Войско Донское, у руководства которыми стали монархисты, бывшие генералы российской армии (барон Карл-Густав-Эмиль фон Маннергейм, Павел Петрович Скоропадский, Петр Николаевич Краснов) стали базами российской монархической контрреволюции. Однако революция и поражение Германии в Первой мировой войне кардинальным образом изменили внешнеполитическую обстановку вокруг рассматриваемых новых государств, что привело российскую монархическую контрреволюцию к потере своей базы, и, фактически, к краху.

Ключевые слова: российская монархическая контрреволюция, реставрационные режимы в бывшей Российской Империи, Королевство Финляндия, Украинская Держава, Всевеликое Войско Донское, контрреволюция, реставрация.

Джерела і література

1. Авалов П. В борьбе с большевизмом. – Гамбурге, 1925. – 540 с.
2. Валь Э.Г. фон. Война белых и красных в Финляндии в 1918 г. – Таллинн, 1936. – 94 с.
3. Валь Э.Г. фон. Значение и роль Украины в вопросе освобождения России от большевиков на основании опыта 1918-1920 гг. – Таллинн, 1937. – 72 с.
4. Венков А.В. Атаман Краснов и Донская армия. 1918 год. – М.: Вече, 2008. – 479 с.
5. Волков С.В. Трагедия русского офицерства. – М.: Центрполиграф, 2001. – 508 с.
6. Ганин А. "Незалежные" генштабисты. Статистика и мотивация // Родина. – 2009. – № 8. – С. 116-120.
7. Геруа А. Стихия Гражданской войны // Военная мысль в изгнании. Творчество русской военной эмиграции. – М.: Военный университет; Русский путь, 1999. – С.173-197.
8. Головин Н.Н. Российская контрреволюция в 1917-1918 гг. – Ч. III. – Кн. 6. – Таллинн, 1937. – 117 с.
9. Государственный архив Российской Федерации. – Ф. Р-5881. Русский Заграничный Архив в Праге. – Оп. 2. – Д. 146. Посторонкин В.Н. "Украинизация" и система создания гетманом вооруженных сил на Юге России в 1917-1918 гг. (Эпоха "гетманщины" и "петлюровщины"). Исторический очерк. – Л. – 8-16.
10. Гражданов Ю.Д., Зимина В.Д. Союз орлов: Белое дело России и германская интервенция в 1917-1918 гг. – Волгоград: Издательство ВАГС, 1997. – 280 с.
11. Гофман М. фон. Война упущенных возможностей / пред. В. Гурко-Кряжина, пер. с нем. Б. Кулакова. – М.; Л., 1925. – 214 с.
12. Гуль Р. Киевская эпопея (ноябрь-декабрь 1918 г.) // Архив Русской революции – Т. 2. – М.: Терра; Политиздат, 1991. – С. 59-86.
13. Деникин А.И. Очерки Русской Смуты. – Т. 4: Вооруженные Силы Юга России. – М.: Айрис Пресс, 2006. – 832 с.
14. Зайцов А.А. 1918: очерки истории Русской Гражданской войны. – М.: Кучково поле, 2006. – 367 с.
15. Зимина В.Д. Крах германофильской монархической контрреволюции на Юге России в годы Гражданской войны и интервенции. – Калинин, 1989. – 87 с.
16. Каклюгин К.П. Донской атаман П.Н. Краснов и его время // Донская летопись. – Вып. 3. – 1924. – С. 68-162.
17. Краснов П.Н. Всевеликое Войско Донское // Архив Русской революции. – В 22 т. – М.: Терра; Политиздат, 1991. – Т. 5. – С. 190-321.
18. Ленин В.И. Полное собрание сочинений. – Т. 36. – М.: Политиздат, 1981. – С. 327-345, 426-429, 470-471, 491-513.
19. Лейхтенбергский Г.Н. Как началась "Южная армия" // Архив Русской революции. Издаваемый Гессеном. – В 22 т. – М.: Терра; Политиздат, 1991. – Т. 8. – С. 166-182.

20. Лихолат А.В. Разгром националистической контрреволюции на Украине (1917-1922 гг.). – М.: Госполитиздат, 1954. – 656 с.

21. Маннергейм К.-Г. Мемуары. – М.: Вагриус, 1999. – 510 с.

22. Мери В. Маннергейм – маршал Финляндии / Пер. со шведского А. Афиногеновой. – М.: Новое литературное обозрение, 1997. – 208 с.

23. Могиланский Н. Трагедия Украины (из пережитого в Киеве в 1918 году) // 1918 год на Украине / Составление, научная редакция, предисловие и комментарии С. В. Волкова. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2001. – С. 27-76.

24. Российский государственный архив социально-политической истории (далі РГАСПИ). – Ф. 71. Институт марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. Отдел истории КПСС (далі Ф. 71). – Оп. 35. Сектор истории Гражданской войны. Подготовительные материалы по изданию Истории гражданской войны в СССР (далі Оп. 35). – Д. 468. Реставрация буржуазно-помещичьего строя на Украине силами германских интервентов (апрель-ноябрь 1918). Раздел 3. – Л. – 1-173.

25. РГАСПИ. – Ф. 71. – Оп. 35. – Д. 474. Аннотация материалов из немецкой газеты "Кельнше Цайтунг" по вопросу о немецкой оккупации Украины. – Л. 3-32.

26. РГАСПИ. – Ф. 71. – Оп. 35. – Д. 475. Переводы материалов из немецких газет по вопросу оккупационного режима. – Л. – 61-179.

27. РГВА. – Ф. 40238. Особое отделение Военно-политического отдела при Верховном руководителе Добровольческой армии (далі – Ф. 40238). – Оп. 2. – Д. 3. Агентурные сводки Особого Отделения Военно-политического Отдела Добровольческой армии, рапорты и донесения агентов Военно-политического отдела. – Л. – 60-66.

28. РГВА. – Ф. 40238. – Оп. 2. – Д. 5. Агентурные сведения белогвардейцев о положении на Украине, политической обстановке в Ростове-на-Дону. – Л. – 1-18 об.

29. РГВА. – Ф. 40238. – Оп. 2. – Д. 6. Агентурные оперативные и разведывательные сводки, рапорты о положении на Дону и на Украине. – Л. – 1-88.

30. РГВА. – Ф. 40238. – Оп. 2. – Д. 34. Донесения агентов разведывательного бюро "Азбука" при Штабе Главнокомандующего ВСЮР о военно-политическом положении на Украине и военных силах Германии. – Л. – 1-27 об.

31. Россия и Украина. Из дневников Н. М. Могиланского и писем к нему П.П. Скоропадского 1919-1926 / Публикация А. Сергеева // Минувшее. – Вып. 14. – М.; СПб., 1993. – С. 253-274.

32. Скоропадський П.П. Спогади. – Київ; Філадельфія, 1995. – 493 с.

33. Скоропадский П.П. "Украина будет!". Из воспоминаний / Публикация А. Варлыго // Минувшее. – Вып. 17. – М.; СПб., 1994. – С. 7-115.

34. Тимошук О. Охоронний апарат Української Держави (квітень-грудень 1918 р.) – Харків: Видавництво Університету внутрішніх справ, 2000. – 462 с.

35. Федюк В.П. Белые: антибольшевистское движение на Юге России. 1917-1918 гг. – М.: АИРО-XX, 1996. – 156 с.

36. Яневський Д. Проект "Україна" або Спроба Павла Скоропадського. – Харків: Фоліо, 2010. – 284 с.

Ботіка Т. С.

УДК 94(410):061.231-058.243:070(470+571)"1899/1914"

ДІЯЛЬНІСТЬ АНГЛІЙСЬКИХ ТРЕД-ЮНІОНІВ У ВИСВІТЛЕННІ РОСІЙСЬКИХ ЧАСОПИСІВ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

В статті розглядаються повідомлення про тред-юніони в Англії, опубліковані на сторінках російських часописів. На підставі публікацій аналізується діяльність тред-юніонів у Великій Британії, розкриті їх характерні особливості.

Ключові слова: спілка, тред-юніони, суспільство, робітничий рух, страйк, працівники, страхування, публіцистика.

В кінці ХІХ-на початку ХХ ст. російське суспільство отримувало недостатньо інформації щодо англійських тред-юніонів. Незначний обсяг епізодичних відомостей про них присутній на сторінках російських часописів. Метою статті є висвітлення історичних особливостей тред-юніонів в Англії в оцінках часописів Російської імперії кінця ХІХ-початку ХХ ст. Для цього ставляться наступні дослідницькі завдання: проаналізувати динаміку висвітлення російськими часописами діяльності англійських тред-юніонів, а також виявити ставлення російської громадської думки щодо соціально-економічних проблем Великої Британії.

Разом з цим російська громадськість була ознайомлена з сутністю та діяльністю англійського профспілкового руху, що уособлювали тред-юніони. Велику роль в цьому відіграв російський переклад праці подружжя С. і Б. Уебб "Історія робітничого руху в Англії", що з'явилась у 1899 р. Сама книга вийшла в Англії у 1894 р. під назвою "The history of trade unionism". Зовсім невеликий відрізок часу між виданням та його перекладом вказує на значну актуальність даної теми для російських читачів. С. і Б. Уебб – англійські дослідники, спеціалісти з вивчення робітничого руху Англії кінця ХІХ-початку ХХ ст. Вони – представники англійської буржуазної інтелігенції. Історики мали доступ до архівів тред-юніонів, особисто приймали участь у конгресах і конференціях окремих спілок, організовували в себе вдома зустрічі з відомими діячами робітничого руху. Отже, вони були глибоко ознайомлені з багатьма сторонами історії тред-юніонізму. Дослідники зібрили значний фактичний матеріал і вперше представили систематизовану історію тред-юніонів. Саме С. і Б. Уебб зробили знач-